

Bileog 8.1a

An Ghaeltacht

Féach féin agus an duine in aice leat ar an phictiúr thíos agus pléig na ceisteanna faoi.

1. An raibh tú riamh sna háiteanna ar na comharthaí?
2. Cad is brí leis na logainmneacha seo?
3. Cad atá suimiúil faoin phictiúr?

Déanaigí ransú intinne ar na slite a bhfuil an Ghaeltacht éagsúil ón cheantar a bhfuil tú i do chónaí ann anois.

Códmhalartú

Plé

Féach féin agus na daoine eile i do ghrúpa ar na ceisteanna thíos agus pléig le chéile iad.

1. Cad is féidir libh a rá faoi na habairtí seo agus a mhacasamhail a chloisfeá sa Ghaeltacht?
 - 'Is breá liom a bheith ag éisteacht leis an raidió *now and again*'
 - 'Tá mé ag dul amach anocht sa *town*'
 - '*Actually*, caithfidh mé a rá go bhfuil sé *really* iontach maith'
 - 'Tá Síle ag obair le fear *Chilean* agus tá sé an-chliste'

Agus

- 'Bhí mé ag na *matchanna* ar fad i mbliana.'
- 'Tá Máire ag *babysittáil*'
- 'Chlearáil sé na ballaí'

2. Códmhalartú: Is téarma teangeolaíochta é códmhalartú a dhéanann cur síos ar úsáid níos mó ná teanga amháin sa chaint. An aontaíonn sibh leis na habairtí thíos?
 - Tarlaíonn códmhalartú sa chaint nuair nach bhfuil an cainteoir líofa in aon teanga.
 - Is feiniméan nádúrtha é códmhalartú i gcaint an duine dháttheangaigh.
3. Ar thug sibh an códmhalartú faoi deara riamh agus sibh ag caint le cainteoirí dúchais Gaeilge?
4. An mbaineann sibh féin úsáid as focail Bhéarla agus sibh ag labhairt Gaeilge?

Bileog 8.1b

An Ghaeltacht agus tithíocht

Léamh

Seo thíos sliocht ó alt atá bunaithe ar www.beo.ie, Bealtaine 2005, faoi chinntí a rinne an Bord Pleanála. Léigh féin agus an duine in aice leat an sliocht le chéile agus cuirigí na briathra atá idir lúibíní san fhoirm cheart den aimsir fháistineach. Cad iad rialacha atá ar eolas agaibh maidir leis an aimsir sin?

Rinne an Bord Pleanála beart cróga leis na cinntí a ghlac siad roinnt blianta ó shin maidir le trí fhorbairt chonspóideacha a bhí beartaithe i gConamara agus i gCorca Dhuibhne. Tríd is tríd, (caith) fáilte a chur roimh na cinntí seo mar go gcuireann siad bonn seasmhach faoi thábhacht na Gaeltachta mar cheantar luachmhar oidhreachta. Cinntí iad a (tabhair) ardú croí d'éinne gur cás leis todhcháí na Gaeilge mar theanga labhartha laethúil.

Rialaigh an Bord Pleanála ar an 22 Aibreán 2005 gur cheart go mbeadh coinníollacha teanga ceangailte le forbairtí a bhí beartaithe sna Forbacha agus i mBaile an Fheirtéaraigh. Coinníollacha thar a bheith docht iad seo. (Caith) 75% de na tithe i mBaile an Fheirtéaraigh agus 60% de na tithe sna Forbacha a chur ar leataobh do chainteoirí Gaeilge. Critéir teanga Scéim Thithíochta Roinn na Gaeltachta a (bí) mar shlat tomhais agus ní (bí) ábalta na tithe a dhíol nó a ligean amach ar cíós le daoine nach bhfuil an Ghaeilge acu. (Mair) na coinníollacha seo go dtí an 22 Aibreán 2020.

An tIarthar agus tithíocht

Fíricí

Féachaigí anois ar na fíricí – an féidir libh na huimhreacha cuí a chur sna bearnaí cearta?

- Tógadh _____ de na tithe ar fad atá in Éirinn faoi láthair ón bhliain 1995 ar aghaidh, an chuid is mó díobh seo taobh amuigh de na lárionaid uirbeacha.
- Is teach saoire é teach as gach _____ dteach de na tithe seo a tógadh ó 1995.
- Tá teach saoire ann do dhuine amháin as gach _____.
- Má tá an cósta le roinnt idir muintir na hÉireann, tá _____ méadar den chósta ag gach duine sa tír faoi láthair.
- Ní bhaintear úsáid as tithe saoire na tíre seo ach ar feadh _____% den bhliain.

20	1/3	10-20	8	0.61
----	-----	-------	---	------

An Ghaeltacht agus tithíocht

Plé

- Ón mhéid atá léite anseo agus ón mhéid atá ar eolas agat féin breac síos na buntáistí agus na míbhuntáistí a bhaineann leis na topaicí thíos sna Gaeltachtaí. Iarr cuidiú ón duine in aice leat.

Tithe saoire
Teaghlaigh gan Ghaeilge

Coláistí samhraidh
Forbairt eacnamaíochta

Bileog 8.2a

An Ghaeilge

Léamh

Bí ag obair leis an duine in aice leat. Léigí an t-agallamh seo, a rinne Máirín Nic Eoin leis an amhránaí sean-nóis Máire Ní Choilm. Tá an t-agallamh ar fáil ar www.teagascnagaeilge.ie.

Cad atá i gceist leis an téarma sin 'sean-nós' nó cén dearcadh atá ag daoine faoin sean-nós?

Bhuel sin ceist shuimiúil. Go minic nuair a smaoiníonn daoine ar an téarma nó ar an fhocal 'sean-nós' bíonn siad ag déanamh go mbaineann sé le seandaoine nó na seanleids agus caipíní orthu agus iad ina suí cois teallaigh agus ag canadh amhráin. Ach feictear domsa anois go mbíonn go leor daoine óga ag freastal ar an Oireachtas chuile bhliain agus tá níos mó suime ag daoine óga san amhránaíocht, sa damhsa ar an tsean-nós, agus tugann sé cuid mhór dóchais domsa nuair a fheicim na daoine óga seo ag teacht chuig an Oireachtas bliain i ndiaidh bliana, go bhfuil fás mór ag teacht air agus go bhfuil suim mhór ag daoine óga sa sean-nós sa lá atá inniu ann.

Bhítea féin ag ceol nuair a bhí tú i do mhac léinn Ollscoile. Agus céard a cheap do chairde agus do chomrádaithe an uair sin?

Bhí siad iontach maith. Thug siad i gcónaí tacaíocht dom dá mbeinn ag ceol i lár na cathrach áit ar bith, b'fhéidir ag Sean-Nós Cois Life – bhí siad go maith. Thiocfadh cuid acu liom, agus tharla sé gur bhuaigh mé duais Oireachtais nuair a bhí mé i gColáiste Phádraig mar mhac léinn agus bhí siad millteanach maith dom agus thug siad go leor tacaíochta dom agus bhí siad bródúil asam agus bhí sin go deas, an tacaíocht sin a fháil.

Bhí tú ag ceol thar lear freisin in áiteanna éagsúla – cén dearcadh atá ag an bpobal idirnáisiúnta ar an amhránaíocht?

Bhuel chaith mé cúig seachtaine nó mar sin i Meiriceá i rith an tsamhraidh i mbliana agus bhí mé in Chicago ar feadh trí seachtainí agus bhínn ag ceol ansin sna tithe tábhairne agus tá pobal mór ansin a bhfuil suim acu sa cheol traidisiúnta agus bhí siad iontach tógtha leis. Ní raibh siad ag iarraidh ormsa amhrán ar bith a cheol i mBéarla – deireadh siad liom 'no, ceol amhrán i nGaeilge, amhrán i nGaeilge'. Agus bhí an-an-suim acu. Agus bhí mé ag ceol ar Oileán Mhanann anuraidh agus bhí an-suim ag na daoine ansin ann fosta, tá siad ag iarraidh an teanga... cineál...athbheochan a dhéanamh ar an teanga ansin agus bhain siad an-an-suim as mo chuid amhránaíochta fosta.

An gceapann tú gur féidir an sean-nós a mhúineadh?

Sílim gur féidir. Bhí mise ag múineadh sean-nóis ansin sna scoileanna, bhí mé ag obair i Scoil Lorcáin agus i nGaelscoil Chnoc na Ré i Sligeach agus bhíodh ranganna sean-nóis agam i gcónaí leis na páistí agus rachadh siad sna comórtais – fleadh an chontae agus chuig an Oireachtas – agus d'éirigh go breá leo agus fuair siad duaiseanna agus bhíodh siad ag canadh le cineál stíl Chonallach agus bhíodh an fhoghraíocht acu agus achan rud. Is cuimhin liom bhí Meaití Joe Shéamais ag déanamh moltóireachta ar chailín amháin de mo chuid, Éabha Nic Mhathúna, agus bhuaigh sí an comórtas faoi chúig bliana déag ar an tsean-nós. Agus seo cailín as Baile Átha Cliath agus bhí Meaití ag cur ceiste uirthi, tá a fhios agat, 'Cén áit ar fhoghlaim tú do chuid amhrán? Tá stíl Chonallach agat' – agus bhí, ar ndóigh – agus d'éirigh go maith léi – tháinig sé léi go nádúrtha agus d'fhoghlaim sí sin.

Ar mhaith leat véarsa beag a chasadh dúinn?

Maith go leor. Ceolfaidh mé véarsa den tSeanbhean Bhocht b'fhéidir.

An Ghaeilge

Plé

Pléigh na ceisteanna seo leis an duine in aice leat:

1. Cén íomhá atá agat den amhránaíocht ar an sean-nós? An bhfuil amhránaíocht ar an sean-nós cloiste riamh agat? Cad a cheapann tú di?
2. An bhfuil próifíl ar leith ag amhránaithe sean-nóis, dar leat?
3. Cén rud é damhsa ar an sean-nós? Cad é an difear idir rince seit, rince céilí agus rince ar an sean-nós? Féach ar an bhfíseán seo ar *YouTube* mura bhfuil tú cinnte: <https://www.youtube.com/watch?v=9ZqHDuV0nLo>
4. An bhfuil aon amhráin Ghaeilge ar eolas agat? Ar múineadh duit ar scoil iad? Cén dearcadh atá ann i measc an phobail ar amhránaíocht i nGaeilge, dar leat?
5. Cad atá ar eolas agat faoin bhféile Oireachtas na Gaeilge? Cuardaigh suíomh Oireachtas na Gaeilge (www.antoireachtas.ie) agus scríobh cuntas faoin tuiscint atá agat ar an bhféile dá bharr.
6. Breac síos gach sampla den bhriathar ‘b’ atá san alt deireanach sa sliocht. An bhfuil an briathar saor den bhriathar ‘b’ i ngach aimsir ar eolas agat? Pléigh leis an duine in aice leat. Cad is féidir libh a rá faoi: *Táim Vs Bím?*

Bileog 8.2b

An modh coinníollach

Féachaint

Féach ar an mhír anois ina bhfuil Des Bishop ag déanamh cur síos ar ghné de ghramadach na Gaeilge atá le feiceáil ar *YouTube* - <http://www.youtube.com/watch?v=pGueVHLQRJM>. Freagair féin agus an duine in aice leat na ceisteanna seo:

1. Tar éis daoibh an mhír a fheiceáil, an féidir libh sainmhíniú a thabhairt ar an mhodh coinníollach?
2. Bainigí úsáid as na briathra seo thíos leis na rialacha a chur in iúl. Má tá sibh in amhras téigí go dtí an ríomhaire agus féachaigí ar an suíomh gréasáin www.teanglann.ie.
mol cuir léigh sábháil ceannaigh imir ceangail foghlaim

An modh coinníollach

Cluiche

- Glac cúpla nóiméad anois chun ceisteanna a chumadh sa mhodh coinníollach le cur ar an duine in aice leat. Bíodh na ceisteanna ciallmhar agus bíodh baint acu le saol an duine eile. Bain úsáid as na briathra sna boscaí chun na ceisteanna a chumadh. Cuir na ceisteanna ar do pháirtí agus má fhreagraíonn sé nó sí na ceisteanna go cruinn ceart ó thaobh na Gaeilge de, breac pointe amháin sa bhosca. Lean ar aghaidh mar seo go dtí go bhfuil na ceisteanna ar fad curtha agaibh. Tabhair marc as 25 do do pháirtí.

Téigh	Ith	Dún	Faigh	Taispeáin
Ullmhaigh	Tabhair	Tar	Sábháil	Ól
Imigh	Glan	Abair	Bailigh	Clois
Cosain	Feic	Freastail	Buail	Tóg
Bí	Déan	Nigh	Dóigh	Roghnaigh

- Cuirigí **Dá** roimh gach briathar thuas sa chéad phearsa, modh coinníollach.

Dá rachainn	Dá n-fosfainn	_____	_____	_____
_____	_____	_____	_____	_____
_____	_____	_____	_____	_____
_____	_____	_____	_____	_____

Bileog 8.3

Ag foghlaim na Gaeilge

Plé

- Cuir na gnéithe de ghramadach na Gaeilge thíos in ord deacrachta trí 1 a chur in aice leis an ghné sin is deacra sa Ghaeilge, dar leat agus 10 a chur in aice leis an ghné is éasca, i do thuairim. Nuair atá tú críochnaithe féach cad a bhí ag an duine in aice leat, an raibh na gnéithe curtha san ord céanna aige nó aici? Cén fáth? Ansin, pléigí na ceisteanna ar dheis.

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

- Inscne an fhocail
- Na briathra
- Na haidiachtaí
- An tuiséal ginideach
- Na réamhfhocail shimplí
- Na huimhreacha (bonn/ maol/pearsanta)
- An Coibhneas Díreach/Indíreach
- Forainmneacha réamhfhoclacha
- An chopail
- An aidiacht shealbhach

1. Cad iad na teangacha atá agat?
2. An bhfuil sé níos fusa do dhuine dátheangach teanga eile a fhoghlaim?
3. An bhfuil an Ghaeilge deacair le foghlaim?
4. Cé acu is fusa duitse agus tú ag foghlaim na Gaeilge – scríobh/léamh/caint?

Ag foghlaim na Gaeilge

Comhairle

- Cén chomhairle a thabharfá do dhuine atá ag iarraidh an Ghaeilge a fhoghlaim? Mar shampla: ‘Mholfainn duit freastal ar ranganna do dhaoine fásta.’
- Seo cúpla sampla thíos de na hacmhainní atá ar fáil dóibh siúd atá ag foghlaim Gaeilge. An féidir libh cur leis an liosta? Cad atá ar eolas agaibh faoi na hacmhainní éagsúla?

Ríomhairí:
www.tearma.ie

Eagraíochtaí:
Foras na Gaeilge

Áiseanna eile:
Foclóir Uí Dhónaill

Ag foghlaim na Gaeilge

An rang foirfe

- Bí ag obair leis an duine in aice leat. Tá seans agaibh anois an ‘rang foirfe Gaeilge’ a chruthú, conas mar a bheadh sé?